

CENTRAL ASIAN REGIONAL COOPERATION GENESIS AND MAIN PROBLEMS: LESSONS FROM EUROPEAN EXPERIENCE

Anvar E.Yuldashev,

Professor Department of ICT of Academy of Public Administration

Republic of Uzbekistan, Doctor of Historical Sciences, professor.

Tel: +998903208668. Email: Anvar_08@mail.ru

RESUME

The article examines the genesis and key issues of regional cooperation in Central Asia, and also takes into account the experience of the European Union. It is emphasized that Central Asia is a unique region that can benefit from the experience of European integration, since Central Asia is now in the pre-European integration process.

Keywords: European Union, Central Asia, Central Asian Union, integration, geostrategy, ethnic groups, economy, values, ethnocultural community.

Аннотация: мақола Марказий Осиё мамлакатларининг минтақавий ҳамкорлик масалалари генезиси ва асосий муаммоларига бағишланган бўлиб, унда Европа Иттифоқи тажрибасидан олинган сабоқлар тўхрисида фикр юритилади. Хусусан, иқтисодий ҳамкорлик, сўнгра Европанинг бирлашуви 2-Жаҳон уруши натижасида кули кўкка созурилган мамлакатларнинг дунёнинг қудрат маркази сифатида қайта тикланишига имкон берди. Марказий Осиё Европанинг интеграциялашув тажрибасидан фойдаланиш учун уникал ҳудуд ҳисобланишини таъкидлаган эди. Марказий Осиё ҳозир Европанинг интеграция жараёнигача бўлган хусусиятларига эга эканлиги кўрсатилган.

Калит сўзлар: Европа Иттифоқи, Марказий Осиё, Марказий Осиё иттифоқи, интеграция, геостратегия, этник гуруҳлар, экономика, кадрлар, этник ва маданий жамоа.

Аннотация: Аннотация: В статье рассматриваются генезис и ключевые вопросы регионального сотрудничества в Центральной Азии, а также учитывается опыт Европейского Союза. Подчеркивается, что Центральная Азия - уникальный регион, который может извлечь выгоду из опыта интеграции Европы, так как, Центральная Азия сейчас находится в предевропейском интеграционном процессе.

Ключевые слова: Европейский Союз, Центральная Азия, Центральноазиатский Союз, интеграция, геостратегия, этносы, экономика, ценности, этнокультурная общность.

1. Европа Иттифоқининг Марказий Осиёдаги манфаатлари: мақсади ва босқичлари

Бугунги кунда Марказий Осиё минтақаси жаҳоннинг йирик давлатларини қизиқтириши ҳеч кимга сир эмас. **Биринчидан**, бу ерда катта ҳажмда нефт ва газ захиралари жамланган. **Иккинчидан**, минтақа мамлакатлари Евроосиё қитъасида муҳим стратегик мавқега эга. Охириги пайтларгача Марказий Осиёга нисбатан энг нуфузли ўйинчилар

Россия, АҚШ ва Хитой эди, лекин яқинда Европа Иттифоқи ҳам, бизнинг минтақага алоҳида қизиқиш кўрсата бошлади.

90-йилларнинг бошидан бери Европа Иттифоқи стратегик таъсирини Марказий Осиёнинг янги давлатларига кенгайтириш сиёсатини олиб бормоқда. Анъанага кўра, Европа Иттифоқининг "кузатувчи" ролидан "иштирокчи" ролига ўтишини минтақавий миқёсда 4 даврга бўлиш мумкин.

Биринчи давр, 1991-1995 йиллар даврини ўз ичига олади. Бу даврда ЭИ Марказий Осиё республикаларида ички сиёсий вазиятни барқарорлаштириш;

демократик янгиликлар ва Европа ахлоқий меъёрлари учун турли хил табриклар; бозорга чиқиш ва ташқи иқтисодий алоқаларни ўрнатилган жараёнида янги демократик республикаларга иқтисодий ёрдам кўрсатиш.

Бунда шуни таъкидлаш жоизки, бу мақсадларга эришиш фақат юқорида кўрсатилган соҳаларни фоизсиз кредит ёки ссудалар кўринишида давлатлараро битимлар тузиш йўли билан молиялаштириш орқали самарали бўлди [1].

Молиявий ёрдам билан бир қаторда, Европа Иттифоқи халқаро ва Европа ташкилотлари (масалан, ЎХХТ, Европа Парламенти, Европа Комиссияси, БМТнинг Қочқинлар Комиссарияти, Европа Кенгаши ва бошқалар) томонидан ички сиёсий вазиятни кузатди.

Иккинчи даврни (1996-2000 йиллар) Европа Иттифоқи мамлакатлари 1991-1995 йиллар учун тушунганидан сўнг, уларни умидсизлик даври деб аташ мумкин. Марказий Осиё республикалари учун - Европа Иттифоқи бозор иқтисодиёти ва демократиянинг Европа стандартларига яқинроқ бўла олмади.

Шу билан бирга, Ғарб томонидан қўйилган мафкура, унинг беқарорлаштирувчи лаҳзасини минтақа республикаларидаги ички сиёсий вазиятга олиб келди. Ғарбий демократия стандарти диний уйғониш жараёнини бошлашга имкон берди, бу кўп жиҳатдан минтақадаги республикаларда антигосударствен - ХУКУМАТЛИК кайфиятга айланди. Бундай ҳолда, Ислом жангарилари биринчи марта Ўзбекистонга бостириб кирган 1999 йил 16 февралдаги терактларни эслатиб ўтиш ўринли бўлади.

Марказий Осиё бу даврда кескинлик ва беқарорлик манбаи бўла бошлади, бу унинг кўлами ва олдиндан айтиб бўлмайдиганлиги нафақат дастурларни тўхтатади, балки орага қандайдир маънода совуқликлар туширди.

Учинчи даврни (2001-2004 йиллар) Европа Иттифоқининг учта асосий мақсадга эришишга қаратилган ўз дастурларини қайта бошлашга уриниши деб аташ мумкин. Улар: Марказий Осиё республикаларида демократик жамиятнинг шаклланиши ва ривожланиши;

Европа Иттифоқи мамлакатларини "боғлаш" мақсадида минтақа республикаларини молиявий қўллаб-қувватлаш - лекин Европа Иттифоқининг давом этаётган сиёсатига; Марказий Осиё республикаларида ички сиёсий вазиятни барқарорлаштиришга қаратилган чора-тадбирлар мажмуини амалга ошириш.

Шу билан бирга, иккинчи мақсадга эришиш иқтисодий муаммони ҳал қилишда оқланганини унутмаслик керак. Минтақанинг энергетикаси ва бошқа минерал ресурсларини ривожлантиришда Европанинг иқтисодий манфаатлари кузатилади.

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, 2001 йил 11 сентябрда АҚШда содир бўлган воқеалардан кейин Европа Иттифоқи Марказий Осиё минтақаси давлатларига нисбатан сиёсатини тубдан қайта кўриб чиқди, бу эса умуман минтақавий ҳамкорликни кучайтиришга қаратилган эди.

Биз гувоҳ бўлиб турган тўртинчи давр Европа Иттифоқининг Марказий Осиёдаги позициясини мустаҳкамлаш ва кенгайтиришга қаратилган. Бугунги кунда Европа Иттифоқи Марказий Осиё келажаги ҳақидаги тасаввурини аллақачон гиёҳванд моддалар савдоси, ноқонуний миграция ва диний экстремизмга тўсқинлик қила оладиган минтақа сифатида ишлаб чиқди.

Келажакда, икки томонлама ва кўп томонлама ҳамкорлик алоқаларини мустаҳкамлашда, аҳтимол, кейинги қадам - Европа ҳамкорлар билан ишга ёки маълум нисбатан Марказий Осиё учун умумий ЭИ стратегиясини ишлаб чиқилар.

Европа Иттифоқининг мустақил хавфсизлик тизимининг шаклланиши Марказий Осиё давлатлари учун ҳам муҳим аҳамиятга эга, чунки Европа Иттифоқининг ҳарбий роли ва масъулиятининг кучайиши маълум даражада Ғарб ва Шарқ ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик истиқболларини олдиндан белгилаб беради.

2. Европа модели ва Марказий Осиёда интеграцияни қўллаб -қувватлаш

Интеграциянинг тараққиётга ёрдам беришининг самарали мисолларидан бири Европа Иттифоқи доирасидаги ҳамкорликдир. Агар Марказий Осиё ҳар томонлама иқтисодий ва ижтимоий ривожланишни истаса, у Европа интеграцияси сабоқларини ўрганиши керак. Бу эса икки минтақанинг интеграциялашув жараёнлари тарихидаги баъзи ўхшашликлар асосида паралел минтақавий ҳамкорлик стратегиясини тузиши имкониятини беради. Қолаверса, Европанинг ўзи ҳам МО минтақавий механизмларнинг ривожланишига ўз ҳиссасини қўшган бўлар эди. "Европа Иттифоқи - Марказий Осиё" минтақалараро ҳамкорлик доирасидаги ташаббус ва тажриба алмашиш, Марказий Осиёда интеграция жараёнларининг ривожланишига ёрдам беради.

Марказий Осиё мероси

Марказий Осиё поссовет давлатлари бу - этник, тарихий, диний ва маданий илдишларга эга бўлган Қозоғистон, Қирғизистон, Ўзбекистон, Тожикистон ва Туркменистон худудларини ўз ичига олган минтақадир. 90 -йилларнинг бошларида, мустақиллик эълон қилинганидан сўнг, Марказий Осиё давлатлари минтақавий ҳамжамият тузиш ғоясига катта қизиқиш билдиргани бежиз эмас. 1994 йил январ ойида Тошкентда Ўзбекистон ва Қозоғистон ўртасида (кейинчалик Қирғизистон қўшилган) Марказий Осиё иқтисодий ҳамжамиятини (МОИХ) тузиш тўғрисида шартнома имзоланган эди. Ўша даврдаёқ мазкур мамлакатлар Марказий Осиёда иқтисодий интеграцияни чуқурлаштиришга қаратилган лойиҳаларни амалга оширишни бошладилар.

Марказий Осиёнинг янги тарихида содир бўлган ушбу ташаббусларнинг шухратпарастлигини айтмасак бўлмайди. Марказий Осиё иттифоқи хузурида, ҳукуматлараро кенгаш, ташқи ишлар вазирлари кенгаши, мудофаа вазирлари кенгаши ва тинчликни сақлаш батальони - Центразбат ташкил этилди. Бундан ташқари, бошланғич капитали 9 миллион доллар бўлган Марказий Осиё ҳамкорлик ва тараққиёт банки ташкил этилди [1]. Томонлар ҳатто Марказий Осиё парламенти тузишни ҳам режаларишди. 1995 йил апрел ойида Бишкекда Қозоғистон, Қирғизистон ва Ўзбекистон бош вазирлари иқтисодий интеграциянинг 5 йиллик режасини имзоладилар. 1997 йил декабр ойида Остонада мамлакатлар президентлари энергия, сув ресурслари, озиқ-овқат, минераллар ва хомашё бўйича халқаро консорсиум тузиш тўғрисидаги протоколни имзоладилар. 1998 йилда Ўзбекистон, Қозоғистон ва Қирғизистон вазирлари сув тақсимоти, экология, миграция сиёсати ва иқтисодий ривожланишнинг асосий масалаларини муҳокама қилишди. Тожикистон бу гуруҳга 1998 йилда қўшилди - шундан сўнг мамлакатлар гидроэнергетика консорсиумини тузиш тўғрисида битим имзоладилар ва ягона бозорни яратишнинг умумий тамойиллари бўйича келишиб олдилар. МО давлатлари раҳбарлари учрашувларининг динамикасига эътибор берсак, ўша пайтдаги Марказий Осиё иттифоқи МДХ механизмларидан кўра самаралироқ бўлганлигини, шунингдек миллатлараро мувофиқлаштирувчи тузилмаларни ишлаб чиқа олишгани қайд этиш лозим [2]. Шунини алоҳида таъкидлаш керакки, Туркманистон бетарафлик эълон қилганлиги сабабли, бу ташаббусларга қўшилмади, аммо Президент С.Ниёзов 90-йилларнинг ўрталарида Марказий Осиёнинг бешта республикасида иборат Конфедерация тузиш зарурлиги ҳақида ҳам гапирган эди [3].

Бошланиши ижобий бўлишига қарамай, кейинги йилларда интеграция жараёни қийинлашди. Мамлакатлар ва уларнинг раҳбарлари ўртасида ишончсизлик, бир-бирини менсимаслик натижасида Марказий Осиё Иттифоқи Марказий Осиё иқтисодий ҳамжамиятига, кейин Марказий Осиё ҳамкорлик ташкилотига (декабр 2001) ўзгартирилди. Ўзбекистон ташаббуси билан 2004 йил май ойида бу ташкилотга Россия таклиф қилинди. Кейинчалик бу ташкилот бутунлай Евроосиё иқтисодий ҳамжамияти (ЕвроАзЭС) таркибига кириб кетди.

3. Қиёсий таҳлил

Айнан иқтисодий ҳамкорлик, сўнгра Европанинг бирлашуви 2-Жаҳон уруши натижасида кули кўкка совурилган мамлакатларнинг дунёнинг қудрат маркази сифатида қайта тикланишига имкон берди. Марказий Осиёнинг геостратегик позицияси уни денгизга чиқишидан маҳрум қилади, қимматбаҳо табиий бойликларнинг мавжудлиги абадий эмас ва Евроосиёнинг қоқ марказида жойлашганлиги минтақанинг дунё сиёсатининг бир четида қолиб кетмаслиги учун бирлашишни тақозо этади. Неофункционализм ва Европа интеграцияси назариясининг асосчиси Эрнст Хаас томонидан Марказий Осиё Европанинг интеграциялашув тажрибасидан фойдаланиш учун уникал ҳудуд хисобланишини таъкидлаган эди. Унинг фикрига кўра Марказий Осиё хозир Европанинг интеграция жараёнигача бўлган хусусиятларига эга [6].

Биринчидан, Марказий Осиё халқларининг тарихий, этник ва маданий бирлигига эътибор қаратиш лозим. Марказий Осиё аҳолисига турк-мўғул ва эрон миллатларига

мансуб одамлар киради. Асосий этник гуруҳлари ўзбек, қозоқ, қорақалпоқ, қирғиз, туркман, тожик ва бошқалар. Асрлар давомида турклар эронийлар билан бирга яшаган, ҳукмдорлар саройларида форс ва туркий тиллар ишлатилган ва аҳоли кўпинча аралашган. Кийиниши ва ташқи кўринишларидаги айрим фарқларга қарамай, минтақанинг барча халқлари умумий маданиятга эга бўлиб, унинг келиб чиқиши нафақат ислом анъаналаридан, балки исломгача бўлган урф-одатлардан келиб чиққан. Бунга исботан, жадиdlар ўзларини бирлашган Туркистон ҳаракатининг тарафдорлари деб аташлари ва минтақа аҳолисини алоҳида жамоа сифатида ажратиб кўрсатишлари бежиз эмас. Европа ғояси Европа Иттифоқи пайдо бўлишидан анча олдин, 18-асрда Австрия шаҳзодаси Ричард Калерги томонидан таклиф қилинган, 1920-йилларда фронтсуз сиёсатчиси Аристид Брианнинг рисоласида пайдо бўлган. Буни ҳал қилиш учун Европа икки жаҳон урушини бошидан кечирди. Марказий Осиё мисолида, бирлашиш халқларнинг маданияти ва урф -одатларининг ўхшашлиги ва ўзаро боғлиқлиги туфайли табиийдир, бу мустақил республикаларнинг интеграцион ташаббуслари билан намоён бўлди. Марказий Осиёнинг афзаллиги шундаки, можаролар келтириб чиқарадиган муаммоларни ҳал қилишда ўзаро манфаатдорлик, шунингдек, мамлакатлар ўртасида мавжуд иқтисодий алоқалар, яъни ўзаро боғлиқлик, урушлар натижасида вайрон бўлган Европадан фарқли ўлароқ, интеграция учун янада қулай шароит мавжуд.

Иккинчидан, интеграциядан олдинги Европа каби, Марказий Осиё давлатларида муҳим иқтисодиёт тармоқлари ва иқтисодий фаолият билан боғлиқ бўлган ресурслар мавжуд. Европа интеграцияси таранглик ҳосил қилган кўмир ва пўлат муаммосини ҳал қилиб, Европа транспорт секторини, кейин савдо, қишлоқ хўжалиги ва бошқа соҳаларни бирлаштира бошлади Марказий Осиёда долзарб муаммо сувдан фойдаланиш ва энергия таъминоти бўлиб, минтақавий ҳамкорлик ташаббуслари айнан шу мақсадга қаратилган. Шундай қилиб, агар минтақа давлатлари сувнинг умумий манба эканлигини ўзаро тан олиб, сувдан фойдаланиш муаммосини ҳал қила олсалар, биз автоматик равишда энергия таъминоти тўғрисида келиша оламиз. Агар транспорт сектори бирлаштирилса, бу бизни савдо ва божхона сиёсатида ҳамкорлик қилишга мажбур қилади.

Учинчидан, ўхшаш ташқи ва ички таҳдидларнинг мавжудлиги. Бунга нафақат кучлар ўртасидаги геосиёсий рақобат ва бу энергияга бой минтақада ҳукмронлик қилишдаги манфаатлар, балки трансмиллий таҳдидлар ҳам киради. Европанинг бир пайтлар коммунизмга қарши бирлашуви сингари, Марказий Осиёликларнинг гиёҳванд моддалар савдоси, терроризм ва экстремизм каби таҳдидлар, шунингдек, уларни озиқлантирувчи мафкура борасида бир фикрга келишуви. Бу хавфсизлик соҳаси бўлиб, мамлакатларнинг иродаси бирлашган эди. Таҳлилчиларнинг фикрича, МОИХ даврида муҳим натижа терроризм, сиёсий ва диний экстремизм, трансмиллий уюшган жиноятчилик муаммоларига қарши биргаликда курашиш тўғрисидаги келишув бўлди. [8] Бунга Марказий Осиёда ядро қуролидан холи зонани яратиш масаласини ҳам қўшиш мумкин, бу минтақавий ҳамкорликнинг бугунги кунгача эришган муҳим ютуқларидан биридир.

Тўртинчидан, миллатчилик аксарият ҳолларда мамлакатларнинг интеграцияга бўлган интилишларига зид бўлади. Европа интеграциясининг баъзи жиҳатлари бу ерда ҳам ўз тасдиғини топди. Мустақиллик амбицияларидан воз кечишни истамаган мамлакатлар

ўртасидаги секинлашиш туфайли мамлакатларнинг дастлабки ижобий интилишлари тўхтатилди. Неофункционализмнинг бошқа вакили Леон Линдбергнинг таъкидлашича, "стресс" энг ёмон ҳолатда тескари жараёнга, яъни тўхташ ҳолатига олиб келиши мумкин. Шундай қилиб, у 1960-йиллардан бошлаб, Европанинг кўмир ва пўлатдан ясалган жамиятини тузиш тўғрисидаги келишувига қарамай, яъни миллатлараро механизм мавжудлигига қарамай, Европа давлатлари кўмир муаммосини ҳал қилишни афзал кўрган 1960-йиллардан бошлаб, Европа лойиҳасидаги баъзи хатоларга эътибор қаратди. Қолаверса, бирлашиш ҳақида гапиришга қарамай, Европа Иттифоқи аъзолари ўз иқтисодиётини рақобатдан ҳимоя қилиш учун тарифсиз тўсиқларни ҳам киритдилар. Бу жараён Марказий Осиёда ўз ифодасини топди: масалан, 2000 йилда Қозоғистон Марказий Осиёда савдони тарифли ва тарифсиз тартибга солишдан бир томонлама воз кечди [10].

Бешинчидан, Европанинг шаклланиши бирлашган минтақа тарафдорлари ва евроскептиклар ўртасидаги мунозаралар билан бирга ўтди. Кўпчилик бирлашган Европа ғоясини утопия ва эришиб бўлмайдиган мақсад деб аташди. Шунга қарамай, Европа ҳам евроскептиклар таъсири остида қурилган эди. Буюк Британияда евро-пессимистларнинг мустаҳкам позицияси туфайли, мамлакат 2016 йилги референдум натижасида 2018 йилга келиб Европа Иттифоқидан чиқишга қарор қилди. Бироқ, Буюк Британия дастлаб Европа Иттифоқи билан қийин муносабатда бўлганлиги сабабли, унинг чиқиб кетиши Европа лойиҳасининг тугашини англамайди. Худди шундай интеграция ғояси билан боғлиқ вазият Марказий Осиёда ҳам кузатилмоқда, бу ерда ягона жамоага нисбатан пессимизм ҳукмрон. Скептицизм, қоида тариқасида, ўзини оқлайди ва баҳсининг давоми маъқул, чунки бу ердаги асосий вазифа - Марказий Осиёнинг дунёда шаклланиши учун мақбул ечимни топишдир.

4. Минтақавий ҳамкорликка кўмаклашувчи асосий омиллар

Жаҳон савдо йўллари чорраҳасида жойлашган Марказий Осиё қадимдан маданиятлар ва цивилизацияларнинг ўзаро таъсири жараёнида муҳим ўринга эга бўлган. Буюк ипак йўли (милоддан аввалги II аср — милодий XV аср) халқаро транспорт алоқа йўли сифатида нафақат Осиё ва Европа савдо йўналишлари, балки қитъалар ва мамлакатлар ўртасидаги ўзаро ахборот-цивилизация мулоқотини ҳам таъминлаган, янги технологиялар ва янгиликлар тарқалишида ўзига хос чорраҳа вазифасини ўтаб, қишлоқ хўжалиги экинлари, агротехнологиялар, цивилизациялараро ва технологик алмашинув, шунингдек, маданий қадриятлар учун ҳам қулай шароитларни юзага келтирган.

Марказий Осиё давлатларини замонавий хатар ва таҳдидларга қарши туриш зарурлиги ва буни фақат минтақада жойлашган барча давлатларнинг фаол иштироки ёрдамида амалга ошириш мумкинлиги ҳақидаги умумий тушунча бирлаштириб туради. Буларнинг барчаси минтақавий ўзаро ҳамкорликни мустаҳкамлаш ва Марказий Осиёни «ҳамкорлик ва тараққиёт минтақаси»га айлантириш учун мустаҳкам замин ҳозирлайди. Давлат раҳбари ташаббуси билан сўнгги йилларда халқаро муносабатлар соҳасида мазкур давлатлар билан ҳам муносабатлар янги босқичга кўтарилди. Айтиш керакки, Жанубий Осиё биз учун йирик бозор, аҳолиси 2 миллиарддан ортиқ. Ялпи ички маҳсулоти 3,4 триллион доллар. Жанубий Осиё мамлакатларининг ўртача йиллик ўсиши 6-7 фоиз. Бу

шунингдек, ёнгинамизда шундай катта иқтисодий макон бор. Ундан унумли фойдаланиш икки томонга ҳам катта манфаат келтиради. Буни бой тарихимиз яққол исботлайди.

Марказий Осиё республикалари денгиз йўлига чиқиш учун бир давлатни, фақат Ўзбекистон икки давлат ҳудудини кесиб ўтиши керак. Бу иқтисодий ўсишга жиддий тўсиқ бўлмақда. Мисол учун, Марказий Осиё давлатларидан Шанхайга битта контейнер етказиш Туркия ва Польша давлатларига нисбатан 5 баробар қиммат. Яна бир маълумот, денгизга чиқиш имкониятига эга бўлмаган давлатлар экспорт даромадларининг 18 фоизини транспорт харажатларига ишлатади. Бу кўрсаткич денгизга чиқиш имкониятига эга давлатларда 9 фоизни ташкил этади.

5. Европа қайси соҳаларда Марказий Осиёда интеграция механизмларини илгари суриши мумкин?

Европа Кенгаши ҳужжатларида Марказий Осиё давлатлари интеграциясига тўсқинлик қиладиган транспортни ривожлантиришга алоҳида эътибор берилмоқда. Транспорт тармоқларини интеграциялашуви минтақадаги савдо ҳажмини оширади ва Евросиё транспорт кўприги сифатида Марказий Осиёнинг жозибадорлигини оширади

Шунингдек, европалик дипломатлар баҳсли минтақавий масалалар, жумладан, сувдан фойдаланиш борасида мамлакатлар ўртасидаги ҳамкорликни рағбатлантириш билан шуғулланмоқдалар.

Бундан ташқари Европа Марказий Осиё давлатларида таълим ташаббусларига ҳомийлик қилган ҳолда, минтақадаги таълим стандартларини такомиллаштириш, тадқиқотлар ва академик мулоқотни рағбатлантириш билан ҳам машғул[11].

Европа Иттифоқининг МО давлатларига бераётган кўмакларидан диққатга сазовор жихати хавфсизлик масалалари бўйича минтақалараро ҳамкорликни амалга ошириш.

Хулоса

Интеграция масаласида Марказий Осиё минтақасининг икки уруш натижасида вайрон бўлган Европага нисбатан аниқ афзалликлари бор. Чуқурроқ ҳамкорлик келгусида мамлакатларни урушлар ва минтақавий низолардан асрашнинг кафили бўлади. Бу биринчи навбатда сувдан ўзаро манфаатли фойдаланиш, энергия таъминоти, савдо ва чегараларни муҳофаза қилиш.

Интеграция - бу халқлар учун энг катта ютуқларга эга бўлган ўйин, лекин Европа Иттифоқининг қарийб 60 йиллик тарихида кўриниб турганидек, вақт ва сиёсий ирода талаб этилади. Марказий Осиё Европа тажрибасидан хулоса чиқариш имкониятига эга, шунингдек, минтақавий ва хорижий экспертларни жалб қилган ҳолда интеграцион ташаббусларни ишлаб чиқишда Европа Иттифоқининг тажрибасига таянишимиз лозим. Агар мамлакатлар шаффофликка интилса, минтақанинг инвесторлар учун жозибадорлиги сезиларли даражада ошади. Европанинг ўзи аллақачон бу мақсадни Марказий Осиёда маълум минтақавий дастурларни илгари суриш орқали илгари сурмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Қозоғистон Республикаси, Қирғизистон Республикаси ва Ўзбекистон Республикаси ўртасида 1994 йил 8 июлдаги Марказий Осиё ҳамкорлик ва тараққиёт банкни тузиш тўғрисидаги битим (1996 йил 23 август ҳолатига), http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=25319.
2. Erhan Buyukakici “Patterns of integration in Central Asia”, <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/ErhanBuyukakinci1.pdf>
3. Фергана Ру: “В Таджикистане прошла международная конференция об интеграции в Центральной Азии”, 29.06.2007, <http://www.arba.ru/news/2368>
4. Толипов Ф. “Марказий Осиёнинг геосиёсий ва мафкуравий ўзгариши шароитида Ўзбекистоннинг катта стратегияси”, “Фан” нашриёти, Тошкент. 2005, Б.90-91.
5. Zhambekov N. “Central Asian Union and the Obstacles to Integration in Central Asia”, 01.07.2015 issue of the CACI Analyst, <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13116-central-asian-union-and-the-obstacles-to-integration-in-central-asia.html>, last accessed on 27.03.17.
6. Haas E. «The uniting of Europe» in “The EU. Readings on theory and practice of European integration» edited by B.Nelsen and A.Stubb, Lynne Rienner 2003.
7. Nurzhan Zhambekov “Central Asian Union and the Obstacles to Integration in Central Asia”, 01.07.2015 issue of the CACI Analyst, <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13116-central-asian-union-and-the-obstacles-to-integration-in-central-asia.html>, last accessed on 27.03.17.
8. Leon Lindberg “Integration as a source of stress on the European Community System”, International Organization 20, no. 2 (1966): 228, quoted in “Toward a European Army: A Military Power in the Making?” by Trevor C. Salmon, Alistair J. K. Shepherd
9. А.Кошанов, Б.Хусаинов «Проблемы интеграции государств Центральной Азии», Журнал Центральная Азия и Кавказ, 1, 2002.
10. Voloshin G “The European Union’s Normative Power in Central Asia”, Palgrave 2014, p.43
11. Council of the European Union conclusions on the EU Strategy for Central Asia Foreign Affairs Council, 22 June 2015, Brussels, p.4.
12. European Commission “Central Asia – Border Management”, http://ec.europa.eu/europeaid/regions/central-asia/eu-support-border-management-central-asia_en
13. «The European Union and Central Asia», edited by Alexander Warkotsch, Routledge, 2011, p.55
14. European External Action Service (EEAS) “The EU Strategy Implementation” document, available at https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_strategy_for_a_new_partnership_with_central_asia_implementation.pdf.